

Belgrade, Serbia and Montenegro
Tel: +381 11 3347 853, fax: +381 11 3347 817
E-mail: astranet@sezampro.yu
Web address: www.astra.org.yu

Program ASTRA SOS telefon i direktna pomoć žrtvama trgovine ljudima

Program ASTRA SOS telefon i direktna pomoć žrtvama trgovine ljudima se realizuje od marta meseca 2002. godine. Program je nastao kao direktan odgovor na pozive građana koji su usledili odmah po početku kampanje «**Otvori oči**» koju je ASTRA sprovodila u tom periodu. U okviru ovog programa funkcioniše ASTRA SOS telefon kao prvi, i još uvek jedini, SOS telefon na teritoriji Srbije specijalizovan za pružanje pomoći i prevenciju trgovine ljudima.

Astra SOS telefon je osnovno sredstvo ostvarivanja kontakta sa potencijalnim žrtvama i osobama koje su postale žrtve u lancu trgovine ljudima, te je njegovo delovanje dvostruko :

➤ **preventivno** - koje ima za cilj da pruži našim klijentkinjama/ima informacije o problemu trgovine ljudima, kao i o bezbednim načinima migracije i legalnog rada u inostranstvu. Istovremeno našim klijentkinjama/ima su na raspolaganju i konsultacije sa advokatima koje se tiču eventualnih problema pri zapošljavanju kako u zemlji, tako i van granica naše države. Kada govorimo o preventivnoj ulozi SOS telefona, bitno je naglasiti da su upravo podaci dobijeni u razgovoru sa našim klijentkinjama/ima osnova za dalje analize, čiji rezultati nam omogućavaju da se prate novi trendovi, tj. da se indentifikuje koji su to novi načini vrbovanja potencijalnih žrtava trgovine od strane trgovaca ljudima. Naša asistencija se upravo i kreće u pravcu eliminacije mogućih rizika, prevara, manipulacija, pa eventualno i prinuda, sa kojima se mogu susresti naši građani kada planiraju da se presele i/ili zaposle u drugoj državi, jer su to procesi u kojima su dosada naši klijenti/kinje najčešće bili prevareni i/ili završili u lancu trgovine ljudima.

➤ **pružanje direktne pomoći žrtvama trgovine ljudima i podrške njihovim porodicama.**

Direktna pomoć žrtvama trgovine ljudima se sastoji od pružanja različitih vidova besplatne medicinske, psihološke i pravne pomoći, obezbeđivanja transporta, praćenja klijentkinja i klijenata kroz institucije i asistencija u ostvarivanju njihovih prava (vađenje ličnih dokumenata, ostvarivanje dečjih dodataka, socijalne pomoći i dr.). ASTRA posreduje u upućivanju žrtava u Sklonište za decu i žene žrtve trgovine ljudima u situacijama koje nalažu izmeštanje žrtve iz kritičnog okruženja.

Kada govorimo o aktivnostima ASTRE u delu koji se odnosi na hitno pružanje pomoći («emergency assistance») odnosno na procenu potreba, od trenutka kada imamo saznanje o žrtvi trgovine i/ili nam je ona dostupna, pristupa se analizi potreba, gde se pre svega vodi računa o željama same trafikovane osobe i o tome šta je najbolji interes za žrtvu.

Vidovi pomoći koji se pružaju (potencijalnoj) žrtvi trgovine u ovoj fazi su:

- Posredovanje pri smeštanju u Sklonište ili pronalazak alternativnog smeštaja
- Pravno savetovanje - potpuno informisanje u vezi sa statusom, pravima i relevantnim zakonskim procedurama
- Psihološka pomoć
- Hitna medicinska nega
- Socijalna podrška.

Ako je reč o stranim državljanima obezbeđuju se usluge prevodioca.

Pružanje podrške žrtvi nastavlja se tokom procesa oporavka i reintegracije kada im navedene vrste pomoći ostaju na raspolaganju. U svim fazama pružanja pomoći, nastoji se da se spreči svaka eventualna sekundarna viktimizacija žrtve.

Tokom četiri godine rada stečeno je značajno znanje i praktična iskustva koja su usvojena kao referentna tačka unapređenja metodologije i kvaliteta rada sa žrtvama trgovine ljudima.

Realizacija navedenog ostvaruje se kroz:

➤ **Osnovne - primarne aktivnosti:**

- *SOS pozivi*
- *Pomoć žrtvama trgovine ljudima* (terenske akcije, asistencije i intervencije kroz koje ASTRA klijentkinjama/ima pruža potrebnu pomoć)
- *SOS datoteka* (svi podaci o klijentima i preduzetim aktivnostima se sistematski prikupljaju i arhiviraju u bazi podataka - SOS datoteci iz koje ćemo navesti statističke podatke).

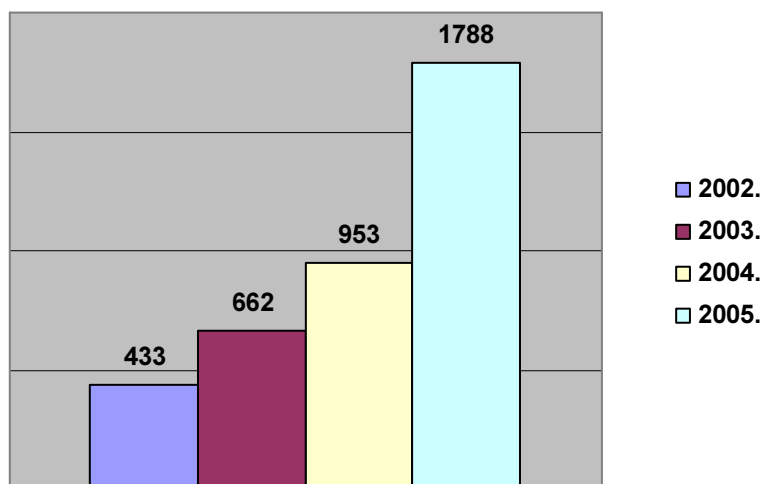
➤ **Ostale - sekundarne aktivnosti:**

- *Kontakti sa institucijama i partnerskim organizacijama u regionu i šire* u cilju pružanja potpunih i blagovremenih informacija i konkretnih vidova pomoći.

ASTRA SOS telefon **011 33 47 817** radi svakog radnog dana od 14 do 20 časova. Pored ovog broja obezbeđen je broj telefona **0800 101 201** koji je besplatan za klijentkinje i klijente na teritoriji cele Republike Srbije. Za terenske akcije koje se sprovode van radnog vremena SOS telefona i za hitne slučajeve, konsultantkinje ASTRA SOS telefona su dostupne preko posebnog mobilnog broja telefona **065 33 47 817** i u prepodnevnom časovima preko kancelarije ASTRE.

SOS pozivi

Od prvog primljenog poziva 19. marta 2002. godine do danas primljeno je ukupno **3836** poziva od strane **1062** klijenta.

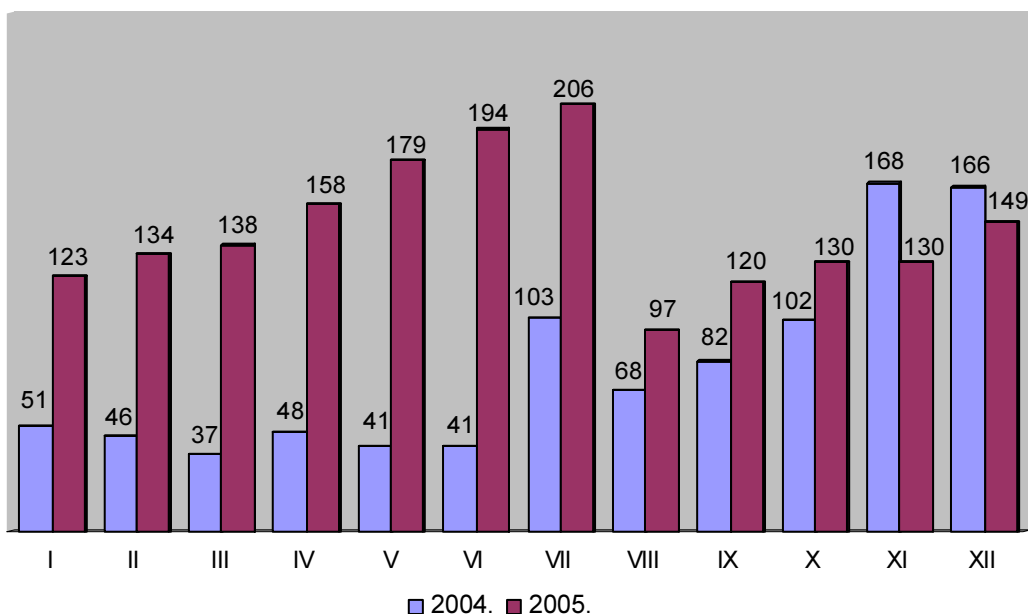
Grafikon 1. Broj poziva od 2002 - 2005. godina

Na grafikonu 1 je prikazan broja poziva na godišnjem nivou koje je ASTRA primila od početka svog rada. Objašnjenje ovako očiglednog rasta broja poziva (samo u 2005. godini je primljeno više poziva nego u 2003. i 2004. godini zajedno), u kojima se klijetkinje/i obraćaju ASTRI za pomoć, nalazimo u boljoj informisanosti javnosti o ovom problemu. U okviru preventivnog rada ASTRE preduzete su brojne aktivnosti koje pored edukativnog rada omogućavaju i predstavljanje ASTRE kao organizacije koja se bavi specifičnim problemom. Održani su brojni seminari i treninzi namenjeni stručnjacima i nevladinim organizacijama. Posebna pažnja se poklanja radu sa mladim ljudima koji se na taj način informišu o trgovini ljudima i ukazuje se na preventivne mere zaštite koje su im dostupne. Akcenat je stavljen na radionice za grupe koje su procenjene kao grupe pod povećanim rizikom (osnovnoškolska i srednjoškolska populacija) i zbog toga je ASTRA prisutna na dešavanjima koja okupljaju ovu uzrastnu populaciju (muzička, modna dešavanja i slično).

Naročiti efekat na senzibilisanje najšire javnosti imaju medijske kampanje kojima je cilj da se problem trgovine ljudima učini što vidljivijim, a kroz koje se i prezentuje SOS telefon kao način izlaska iz lanca trgovine ili kao način na koji se ovaj problem u konkretnim slučajevima može prevenirati.

U periodu 1. januar 2004 - 31.12. 2005. godine (period na koji se ovaj izveštaj odnosi), primljeno **2741** poziv od strane **744** klijenta.

Poređenjem broja kontakata koje smo ostvarili sa klijentima u ovom periodu, sa brojem poziva u prve dve godine rada SOS telefona (1095) beležimo rast od **150.32%**.

Grafikon 2: Broj primljenih poziva u 2004-2005. godini po mesecima

Praćenjem frekvencija u grafikonu 2 već je na prvi pogled uočljivo da je u toku 2005. godine primljeno znatno više poziva. U toku 2004. godine registrovano je ukupno **953** poziva dok je u 2005. godini taj broj (**1788**) gotovo dva puta tj. za **87.62%** veći.

Na godišnjem nivou se takođe uočavaju značajna variranja u broju poziva.

U periodu januar - jun 2004. registrovano je ukupno **264** poziva dok je u drugoj polovini godine taj broj gotovo dva i po puta veći - primljeno je **689** poziva. Osnovni razlog ovako bitnog rasta je početak kampanje «**Postoji izlaz**» koju je ASTRA uz podršku UN ODC sprovodila od jeseni 2004. godine.

Tokom prve polovine 2005. godine postoji tendencija stabilnog povećanja broja primljenih poziva. Uzlazni trend maksimum dostiže u julu mesecu (**206** poziva), kada ASTRA započinje zajedničku kampanju «**Spasimo decu od trgovine ljudima**» sa organizacijom Save The Children u okviru koje je emitovano šest video spotova.

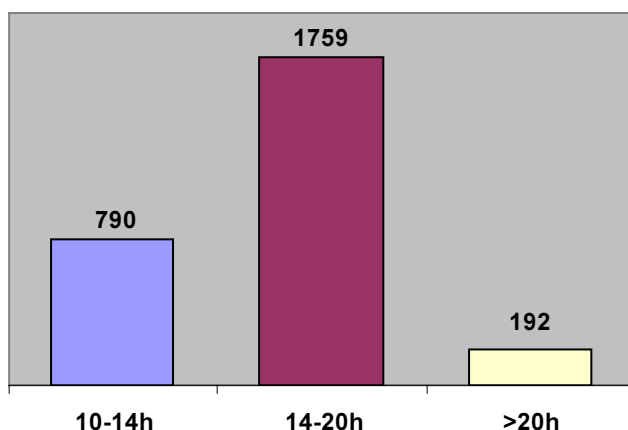
Kroz četvorogodišnji rad ASTRA SOS telefona potvrdilo se pravilo da u periodima u kojima se emituju ASTRINI spotovi broj poziva raste i za **100%**. Stoga bi se zastupljenošću ASTRE u medijima moglo objasniti povećanje broja poziva početkom letnjih meseci 2004. i 2005. godine, dok je njihovo opadanje u mesecu avgustu posledica sezone godišnjih odmora, ali i smanjenjog prisustva ASTRE i same teme trgovine ljudima u medijima.

Izveštavanje medija o problemu trgovine ljudima je drugi bitan faktor koji u velikoj meri određuje učestalost poziva, bez obzira da li mediji problem tretiraju kroz dokumentarne i edukativne emisije ili kroz afere u vezi sa trgovinom ljudima u kojima elementi senzacionalizma naročito privlače pažnju javnosti.

Analizirajući frekvencije poziva za 2004 - 2005. godinu (grafikon 3), u odnosu na sate kada su primljeni, ne uočavaju se neke veće pravilnosti.

ASTRA SOS telefon zvanično radi od 14h, ali se naše volonterke iz prepodnevne smene javljaju i pre ovog vremena (10 - 14h). Do 14h je primeljno ukupno **790** poziva - **28,8%** ukupnog broja poziva. U periodu od 14 - 20h primljen je najveći broj poziva (**64,2%**). Tokom vikenda i u periodu posle 20h nisu zabeleženi hitni pozivi zbog kojih bi bila

potrebna intervencija od strane ASTRE. Broj poziva je ravnomeran tokom radne nedelje.

Grafikon 3: Učestalost poziva u toku dana u 2004 - 2005.godini

U ukupnom broju poziva 2004 - 2005. godine najzastupljeniji su pozivi u kojima je ostvaren direktan kontakt sa klijentima (1100 tj. 40.13%). Po frekventnosti slede kontakti sa institucijama (492 tj. 17.95%) i NVO (288 tj. 10.51%). Pored toga, ASTRI su pozive upućivali roditelji ili rođaci žrtava (381 tj. 13.9%) i građani (288 tj. 10.51% ukupnog broja poziva).

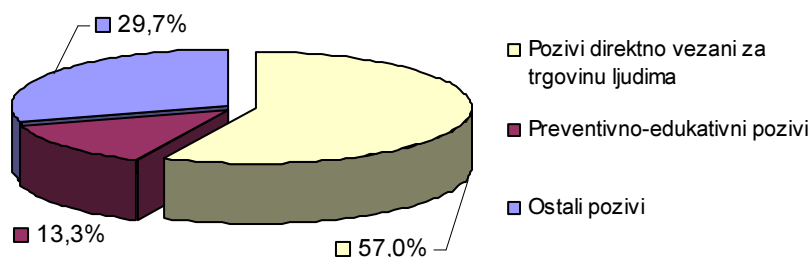
Od 2741 poziva koji su primljeni tokom 2004 - 2005. godine, 1936 poziva su uputile osobe ženskog pola dok je u 805 slučajeva ASTRU kontaktirala osoba muškog pola.

Kontakti sa klijentima se ostvaruju ne samo putem telefonskih poziva već i kroz terenske akcije kojih je od početka rada SOS telefona do 31. decembra 2005. godine bilo 236.

U ukupnom broju kontakata uspostavljenih 2004 - 2005. godine, obavljena je 181 terenska akcija. Klijentkinjama/tima je asistirano tokom kontakta sa drugim NVO i institucijama u cilju ostvarivanja njihovih prava na specifične vidove pomoći. ASTRA je klijentima obezbedila transport, pratnju i asistenciju u vidu medicinske, pravne, psihološke i drugih gore navedenih vrsta pomoći u okviru programa ASTRA SOS telefon i direktna pomoć žrtvama.

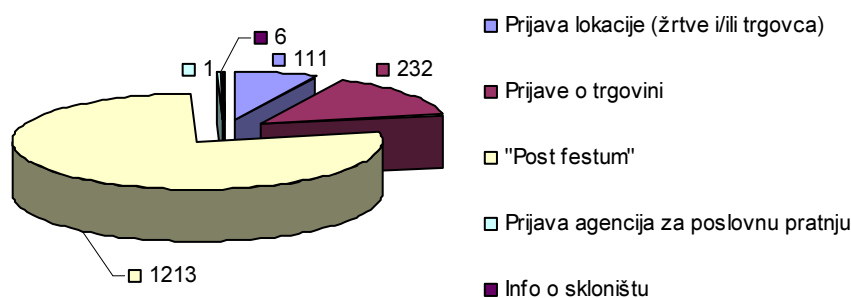
Struktura poziva

Razlozi (vrste poziva) zbog kojih nam se građani/ke obraćaju su razvrstani u tri osnovne kategorije i prikazani u grafikonu 4.

Grafikon 4: Vrste poziva u 2004 - 2005. godini

Prva grupa poziva je prikazana u grafikonu 5. i čine je pozivi koji su direktno u vezi sa trgovinom ljudima - ukupno **1563** poziva (**57%**), u grafikonu 6. prikazani su pozivi iz grupe preventivno-edukativnih poziva - **364** poziva (**13.3%**) i u grafikonu 7. se nalaze ostali pozivi - ukupno **814**, odnosno **29.7%** svih poziva tokom 2004 - 2005. godine.

Grafikon 5: Pozivi direktno vezani za trgovinu ljudima u 2004 - 2005. godini

Iz grupe poziva u direktnoj vezi sa trgovinom ljudima, koji su najbrojniji, a koji čine **57%** ukupnog broja poziva, izdvojene su *prijave o trgovini* kojih je primljeno ukupno **232** (**14.8%**).

U slučaju prijave trgovine ljudima, ASTRA uz blagovremeno prosleđivanje informacija, preduzima brojne korake u pravcu otkrivanja i pružanja pomoći žrtvi trgovine ljudima, uz saradnju sa NVO i međunarodnim organizacijama u zemlji i inostranstvu, policijom (**Opštinskim organima unutrašnjih poslova, Republičkim Ministarstvom unutrašnjih poslova, Nacionalnim biroom Interpola - Beograd, SECI Regional Centre for combating Trans-border Crime**), nadležnim centrima za socijalni rad i drugim institucijama. Saradnja sa NVO u regionu omogućava delovanje na više koloseka u smislu koordinacije i razmene informacija radi sprovođenja aktivnosti koje imaju za cilj, zavisno od konkretne situacije, otkrivanje žrtve trgovine ljudima i pružanje efektivne pomoći. Istovremeno se kroz ovu saradnju ostvaruje direktan kontakt sa institucijama u mestu destinacije, tranzitnog područja ili porekla žrtve čime se u asistenciju uključuje više aktera koji, uz stalnu neposrednu komunikacija, deluju u interesu žrtve trgovine ljudima.

rijava lokacije žrtve ili trgovca je druga vrsta poziva direktno vezanih za trgovinu ljudima. Upućeno nam je **111** (**7.1%**) poziva ove vrste, što je u odnosu na ukupan broj poziva iz ove grupe više nego dva puta manje od broja poziva u 2002-2003. godini, i moglo bi se objasniti novim metodama rada trgovaca ljudima, zbog čega su građanima, koji najčešće upućuju ove pozive, žrtve trgovine manje dostupne tj. vidljive.

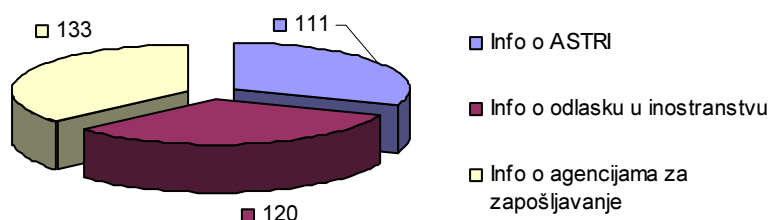
Treća vrsta poziva su takozvani *post estu pozivi* - **1213** poziva (**77.6%**) gde se ASTRI obraćaju žrtve trgovine koje su izašle iz situacije eksploatacije, a kojima su potrebni različiti vidovi pomoći i podrške (zdravstvena, pravna, materijalna i sl.). Broj poziva iz grupe "post festum" je značajno porastao u odnosu na period 2002 - 2003. godine kada je primljeno 118 poziva ove vrste, što je indikativno naročito kada se uzme u obzir da su

programi reintegracije u Srbiji malobrojni, malih kapaciteta i bez sistematskog pristupa, a s druge strane broj identifikovanih žrtava trgovine koje su uspele da izađu iz lanca trgovine raste iz godine u godinu.

Upućeno nam je **6 (0.4%) poziva** koji se odnose na Sklonište za žrtve trgovine ljudi a, uglavnom radi ASTRINE asistencije drugim organizacijama prilikom smeštanja žrtve u Sklonište. Od ukupnog broja žrtva koje su se u 2004 - 2005. godini prvi put obratile ASTRI za pomoć ili je ASTRA imala saznanja o njihovoj identifikaciji, njih **38 (30.65%)** je smešteno u Sklonište za žene i decu žrtve trgovine ljudima.

Zbog brojnosti u toku 2002 - 2003. godine, kao posebna grupa su izdvojeni pozivi koji se odnose na *prijavu trgovine pri agenciji a za poslovnu pratnju*. U toku 2004-2005. godine primljen je jedan poziv (**0.1%**) ove vrste, što je posledica promene "modus operandi" trgovaca ljudima. Naime, u ranijem periodu žene i devojke su često dospevale u položaj žrtve trgovine ljudima upravo kroz posao pri agenciji za poslovnu pratnju. U periodu od 2001 - 2003. godine veliki broj tih agencija se javno reklamirao. U periodu 2004 - 2005. godine uočeno je da se znatno ređe javno oglašavaju, ali je istovremeno u porastu ponuda "au pair" i ugostiteljskih poslova, oglasa za masažu, poslova za manekene i fotomodele. S druge strane, muškarcima su traženi kao sezonski radnici na plantažama i farmama, nude im se poslovi u građevinarstvu i na naftnim platformama. Na taj način, mada to nije pravilo, žene i devojke se mogu naći u situaciji da postanu žrtve trgovine ljudima sa ciljem seksualne eksploatacije, dok su muškarcima izloženiji riziku radne eksploatacije i prosjačenja ukoliko su u pitanju maloletna lica.

Lažna obećanja su jedan od metoda rada trgovaca ljudima, koji koriste lošu ekonomsku situaciju i rastuću nezaposlenost, nudećikroz lični kontakt, putem oglasa u novinama i sve češće putem Interneta, "dobro plaćene poslove" kod nas i u inostranstvu. Naročito privlačne destinacije van Srbije i Crne Gore su: Italija, Velika Britanija, Holandija, SAD, Ujedinjeni Arapski Emirati, Kuvajt itd.

Grafikon 6: Preventivno-edukativni pozivi u 2004-2005. godini

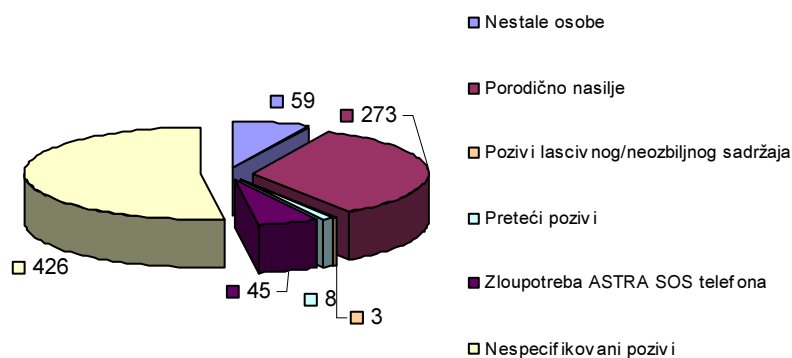
U grupi preventivno-edukativnih poziva primljena su **364** poziva, što čini **13,3%** od ukupnog broja poziva. Ovde je interesantno istaći da nam je ove pozive uputilo **170** klijenata što je **23%** od ukupnog broja klijenata koji su nam se obratili. I u periodu na koji se ovaj izveštaj odnosi potvrđuje se pravilo da je faktor ponavljanja poziva kod klijentkinja/ta iz ove grupe poziva manji nego kod klijentkinja/ta iz grupe poziva koji se direktno odnose na trgovini ljudima.

U okviru ove kategorije po frekventnosti se izdvajaju pozivi u kojima se ASTRI obraćaju klijentkinje/ti interesujući se za *rad agencija i pojedinaca koji posreduju u zapošljavanju*, naročito ukoliko se radi o zaposlenju u inostranstvu – **133 (36.5%** od ukupno primljenih poziva iz grupe preventivno-edukativnih poziva) kao i pozivi klijenata/kinja kojima su potrebne različite *in or acije vezane za druge razloge odlaska u inostranstvo* (školovanje, turističke posete) – **120 (33%** od ukupno primljenih poziva iz grupe preventivno-edukativnih poziva). Ova grupa klijenata se prati kroz čitav proces pripreme za odlazak iz naše zemlje i tokom boravka u inostranstvu do trenutka dobijanja potvrde njihove bezbednosti.

Cilj nam je da kod najšire javnosti ASTRA bude prepoznata kao organizacija koja se u okviru problema trgovine ljudima angažuje na polju prevencije i edukacije, i pruža usluge kao što su: provera agencija za zapošljavanje i za posredovanje pri zapošljavanju, pravna analiza ugovora koju klijent dobija u pisanoj formi uz poseban osvrt na tačke ugovora koje za klijenta mogu biti nepovoljne i zbog čega postoji mogućnost dodatnih pravnih konsultacija sa advokatima koje ASTRA angažuje. Akcenat je na ukazivanju građanima na moguće rizike odlaska u inostranstvo i neophodnost pravovremenog informisanja o svim pitanjima koja se odnose na putovanja. Putem ASTRA SOS telefona naši klijenti dobijaju informacije o sigurnim migracijama (informacije o pripremi dokumenata, procedurama, viznim režimima, kontakte ambasade ili konzulata u stranoj zemlji, kontakte NGO u zemlji destinacije koji mogu biti od koristi, ako postoji mogućnost vrši se i provera škole, firme...). Na ovaj način se preventivno deluje u cilju sprečavanja ne samo trgovine ljudima, već i eventualnih zloupotreba i prevara kojima mogu biti izloženi ljudi koji žele da nastave školovanje ili da se zaposle u inostranstvu.

U odnosu na prve dve godine rada SOS telefona izuzetno je porastao broj poziva u kojima nam se građani/ke obraćaju sa željom da saznaju više o našim aktivnostima, ciljevima i principima rada ili da i sami učestvuju u aktivnostima ASTRE. U toku 2002-2003. godine primljeno je 48 poziva ove vrste dok je u periodu 2004 - 2005. godine broj poziva u kojima nam se građani obraćaju da bi dobili *in or acije o ASTRI* porastao za **131.25%** tj. primljeno **111 poziva (30.5%)**.

Grafikon 7: Ostali pozivi u 2004-2005. godini

Iz grupe Ostali pozivi izdvajamo one koji su vezani za *porodično nasilje*, ukupno **273 (33.5%)** poziva. Mislimo da je delimični razlog ovako velikog broja poziva iz ove grupe nedovoljna vidljivost organizacija koje se bave ovim problemom. Intervencija ASTRE podrazumeva pružanje podrške žrtvama porodičnog nasilja u ostvarivanju kontakata

sa nadležnim institucijama kao i sa nevladinim organizacijama čija je primarna orijentacija ova specifična vrsta problema.

U ovoj grupi izdvojeno je **59 (7.2%)** poziva u kojima se prijavljuje *nestanak* punoletne osobe za koju ne postoje direktne indicije da bi mogla biti žrtva trgovine ljudima, a koje nisu nestale u zoni ratnih dejstava. Praksa je pokazala da u ovim slučajevima, porodice nestalih punoletnih osoba u nevladinom sektoru neće naći značajniju podršku i u potpunosti su upućene na institucije, koje često ne mogu da pruže potrebnu podršku ili "logističku pomoć" porodici nestale osobe. ASTRA je prihvatila ove slučajeve obezbeđujući porodici podršku i kontakte sa organizacijama čijem je fokusu rada ova problematika bliža i koje bi mogle da pruže konkretnije vidove pomoći.

U toku 2005. godine praćeni su pozivi koji su se odnosili na prijave potencijalnih žrtava. Situacija u kojoj su se nalazili klijentkinje/i u ovoj podgrupi poziva ukazivala je na veliku verovatnoću da se kao žrtve nađu u lancu trgovine ljudima ali je postojala mogućnost da nije u pitanju trgovina ljudima već da se radi o porodičnom, partnerskom ili drugoj vrsti nasilja. U ovim slučajevima nisu uvek bile poznate sve okolnosti pod kojima je žrtva dospela u situaciju u kojoj je ugrožena, niti se na osnovu prvih kontakata moglo tačno predvideti sa kakvim ciljem je dovedena u takvu poziciju. Primljeno je **86** poziva u vezi **27** potencijalnih žrtava trgovine ljudima, u **24** slučaja se radilo o državljanima Srbije. Od ukupnog broja potencijalnih žrtava **14** su bili punoletni dok se u **8** slučajeva radilo o maloletnim licima. Starosni uzrast nam je nepoznat za **5** potencijalnih žrtava.

U ovoj grupi poziva je zabeleženo **45 (5.5%** ukupnog broja poziva iz ove grupe) pokušaja *zloupotrebe* ASTRA SOS telefona. Najčešće su pozivi upućivani od strane trgovaca ljudima koji su na ovaj način želeli da saznaju lokaciju žrtve u toku sudskog postupka kako bi uticali na njeno svedočenje ili su kontaktirali ASTRU u nameri da otkriju prebivalište žrtve koja je uspela da izađe iz odnosa u kome je bila eksploatisana. Pored toga, povod ovih poziva je pokušaj da saznaju adresu Skloništa za žrtve trgovine ljudima kada imaju informaciju da je žrtva tamo smeštena ili da slučaj lažno predstave kao trgovinu ljudima, dok je u osnovi drugi problem, npr. porodično nasilje.

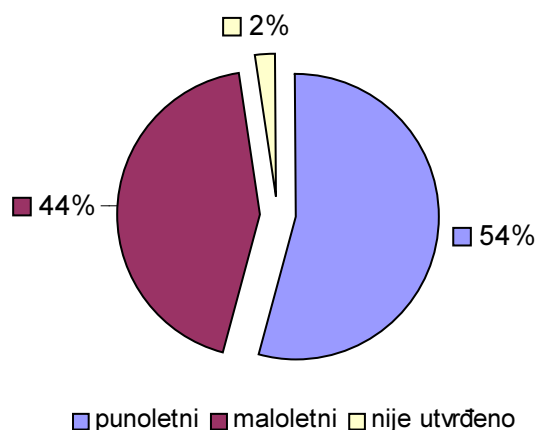
Primljena su **3 (0.4%)** poziva *lascivnog/ neozbiljnog* sadržaja, **8 (1%)** *pretećih poziva* i *drugo* (**426** poziva). Brojnost poziva koji su svrstani pod drugo delimično je posledica održavanja kontakta i po potrebi pružanja pomoći klijentkinjama koje su iz kategorije post festum poziva, ali priroda kontakta koji održavamo sa njima nije u vezi sa situacijom eksploatacije u kojoj su se ranije nalazile. Pored toga, učestalost poziva svrstanih u ovu grupu ukazuje na potrebu posebne analize razloga njihovog upućivanja ASTRI, te će u okviru ove vrste poziva ubuduće biti izdvojene podkategorije.

Klijentkinje/i žrtve trgovine ljudima

U toku 2004 - 2005. godine ASTRA je pružila pomoć u slučaju **135** žrtava trgovine ljudima.

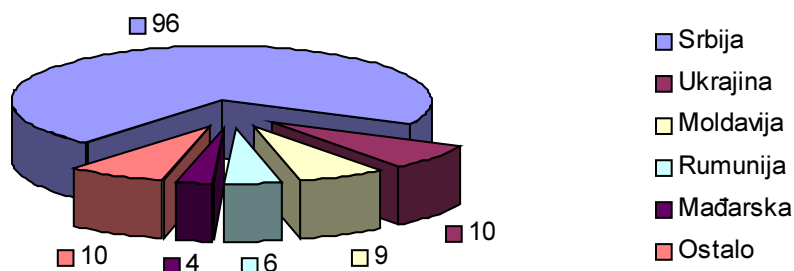
Od ukupnog broja žrtava kojima je pružena pomoć, **73** osobe su bile punoletne dok je u **59** slučajeva bilo reči o deci žrtvama trgovine ljudima (u međuvremenu je njih **12** postalo punoletno). Starosni uzrast nije utvrđen za **3** identifikovane žrtve trgovine ljudima.

Od 135 žrtava trgovine ljudima kojima je ASTRA asistirala tokom 2004 - 2005. godine, u **128** slučajeva se radilo o klijentkinjama, dok je osoba muškog pola bilo **7**. Od tog broja, samo je jedan slučaj punoletne osobe, dok se u **6** slučajeva radilo o maloletnim licima.

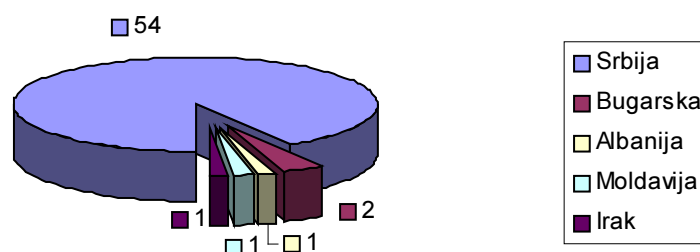
Grafikon 8: Broj maloletnih i punoletnih klijenatkinja/ta u 2004 - 2005. godini

Odnos broja domaćih i stranih državljanika/a ostaje nepromenjen u odnosu na ranije godine, tj. u **71.11% (96)** slučajeva radilo se o državljanicama/ima Srbije. Strane/i državljanke/ni, kojih je bilo **39 (28.89%)**, dolaze iz Ukrajine (**10**), Moldavije (**9**), Rumunije (**6**), Mađarske (**4**), Bugarske (**3**), Francuske (**2**) i po jedna državljanica/in Hrvatske, BIH, Albanije i Iraka.

Grafikon 9: Državljanstvo klijenatkinja/ta u 2004 - 2005. godini

Državljanici Srbije su **54** maloletna lica identifikovana tokom 2004 - 2005. godine, dok su **2** državljanici Bugarske i po jedno maloletno lice je iz Albanije, Moldavije i Iraka. Od 3 žrtve čiji starosni uzrast nije utvrđen, dve su francuske državljanke i jedna je državljanica Srbije.

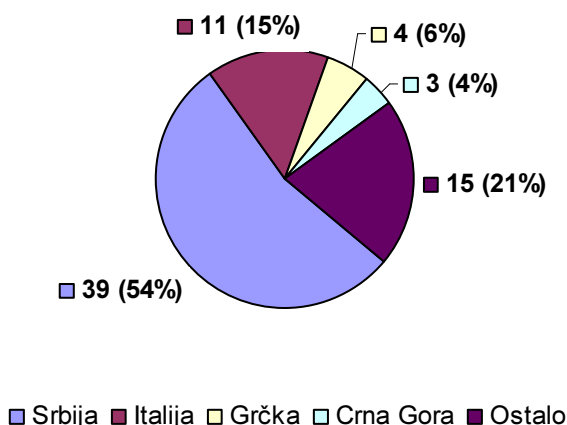
Grafikon 10: *Državljanstvo maloletnih klijenata u 2004 - 2005.godini*

U ranijim godinama procenat zastupljenosti dece u ukupnom broju žrtava trgovine se kretao oko 10% ali je za period 2004 - 2005 taj procenat znatno veći i iznosi **44%**. Na jednogodišnjem nivou, naročito je visok, gotovo alarmantan u 2004. godini - **41** tj. **63,07%** maloletnih od ukupnog broja žrtava u toj godini, dok je 2005. godini nešto manji (**30,51%** tj. **18** maloletnika).

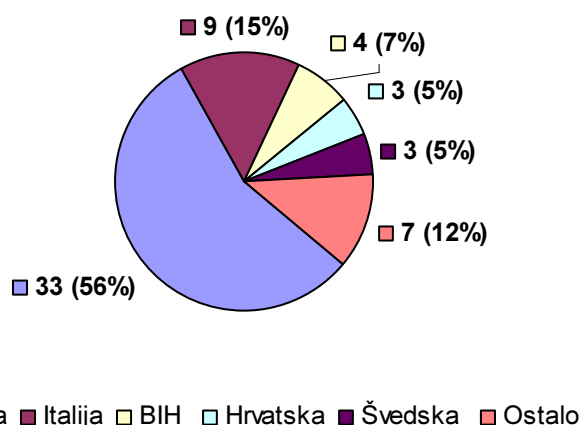
Zemlja destinacije je Srbija za **53.3%** žrtava kojima je ASTRA pružila pomoć tokom 2004 - 2005. godine. Za **14.81%** zemlja odredišta je bila Italija, dok se po **3.7%** klijentkinja/a kretalo u pravcu Grčke, Švedske, Hrvatske i Bosne. Ove destinacije i njihova zastupljenost su prikazane posebno za punoletne i maloletne žrtve trgovine ljudima na grafikonima 11, odnosno 12. Za manji broj žrtava trgovine Nemačka, Crna Gora, Slovenija Belgija, Norveška i Španija su bile zemlje destinacije, mada je eksploatacija u nekim slučajevima i pre toga postojala u matičnoj zemlji i zemljama tranzicije. Krajnje odredište nije poznato za **4** identifikovane žrtve trgovine ljudima.

Kod maloletnih žrtava trgovine ljudima se ponavlja opšti trend kada su zemlje destinacije u pitanju: to su najčešće Srbija i Italija (grafikon 12).

Veliki procenat žrtava (**34.07%**) čije je konačno odredište Srbija i koje/i su naše /i državljanke/i ukazuje na porast trgovine ljudima koja se odvija unutar granica naše zemlje.

Grafikon 11: Zemlje destinacije punoletnih žrtava trgovine ljudima u periodu od 2004-2005. godine

Grafikon 12: Zemlje destinacije maloletnih žrtava trgovine ljudima u periodu od 2004-2005. godine

Od 135 žrtava trgovine ljudima u 2004 - 2005. godini njih 11 su identifikovane u toku 2002. odnosno 2003. godine, dok je za 10 klijentkinja/a iz tog perioda u toku 2004 - 2005. godine potvrđena identifikacija žrtve trgovine ljudima.

U toku 2004 - 2005. godine, 124 žrtve trgovine ljudima su se prvi put obratile ASTRI za pomoć. Kada govorimo o žrtvama trgovine potrebno je naglasiti da se indikatori koje ASTRA primenjuje donekle razlikuju od indikatora koje primenjuje Služba za koordinaciju pomoći žrtvama trgovine ljudima, odnosno policija. Tokom 2004. godine u dva konkretna slučaja zaposleni u ASTRI su imali drugačije mišljenje od zaposlenih u Službi za koordinaciju pomoći žrtvama trgovine ljudima, a osmero dece koje je policija identifikovala kao žrtve trgovine Služba nije unela u svoju data bazu jer nije direktno učestvovala u njihovom zbrinjavanju. Na žalost, zbog nedostatka podataka nismo u mogućnosti da slično poređenje napravimo i za 2005. godinu.

Način identifikacije putem SOS telefona je rezultat četvorogodišnje prakse u ovoj oblasti gde su određeni indikatori svesno postavljeni veoma široko, odnosno gde se odstupa od birokratsko-administrativnog pristupa. Tokom identifikacije žrtava ne koriste se unapred pripremljeni upitnici, već se podaci upisuju nakon razgovora sa žrtvom, nikako u njenom prisustvu.

Identifikacija žrtava putem SOS telefona

Pored osnovnih principa rada na SOS telefonu (anonimnost, poverljivost, individualni pristup svakom slučaju) ASTRA se od početka opredelila za metod koji podrazumeva da se identifikacija žrtava može vršiti u različitim fazama prilikom čega je potrebno razlikovati o kojoj vrsti poziva je reč, tj. da li se radi o prijavi nestanka osobe za koju postoje indicije da je žrtva trgovine ljudima ili se radi o preventivno edukativnim pozivima:

I. kada je reč o prijavama nestanka osobe za koju postoje indicije da je žrtva trgovine ljudima - princip je da se prihvataju sve prijave:

1. Ako ne posedujemo informacije o tome gde se žrtva nalazi, gde je poslednji put viđena, s kim je razgovarala, da li joj je neko ponudio posao i sl. takvu klijentkinju/ta

identifikujemo kao moguću (possible) žrtvu do trenutka kada istraga ili neka nova saznanja ne potvrde da se radi o žrtvi trgovine.

2. U slučaju da postoje delimični ili potpuni podaci o načinu vrbovanja, njenoj lokaciju, takvu klijentkinju-ta identifikujemo kao žrtvu trgovine, rukovodeći se pri tome sledećim kriterijumima:

- da se osoba nalazi u situaciji nasilja - eksploatacije
- da se nad njom vrši represija
- da nema slobodu kretanja, odnosno da je u zavisnom položaju u odnosu na trgovca ili njegove pomagače;

Eventualni podaci o načinima vrbovanja ili transporta žrtve, kao i podatak da li se i kome u međuvremenu javljala, takođe su relevantni. Međutim, u ovakvim slučajevima se ne insistira da osoba koja prijavljuje nestanak ima celokupan uvid u situaciju u kojoj se nalazi žrtva.

3. U slučajevima kada nam se obrate osobe koje su već izašle iz situacije nasilja identifikacija žrtve se vrši prema već pomenutim kriterijumima:

- da li je bila prisiljena da radi uz korišćenje prevare, sile, pretnje ili nasilja; da li postoji eksploatacije;
- da li je bila prisiljena da se odrekne prihoda od svog rada (uz korišćenje prevare, sile, pretnje ili nasilja);
- da nije imala pristup ličnim dokumentima;
- da je bila izolovana i pod stalnim nadzorom od strane trgovca;
- podaci o trgovcu, vrbovanju i transportu žrtve su takođe relevantni prilikom identifikacije;
- protok vremena od trenutka kada je osoba izašla iz situacije nasilja do momenta kada se obratila SOS telefonu ne uzima se u obzir prilikom identifikacije žrtve (SOS telefonu se obraćaju devojke/muškarci koji su pre deset i više godine uspeli da se izvuku iz lanca trgovine ljudima).

II. Kada je rec o preventivno-edukativnim pozivima, tj. pozivama koje upućuju klijenti koji planiraju da odu u inostranstvo radi školovanja, zaposlenja, udaje i slično, i to najčešće posredstvom različitih agencija, asistencija obuhvata svu pomoć koja će omogućiti da takvi klijenti legalno/sigurno migriraju. Ova grupa klijenata se vodi kao risk grupa do trenutka kada se ne dobije potvrda o njihovoj bezbednosti na ranije predviđenoj destinaciji.

Kontakti sa institucijama

U toku četvorogodišnjeg rada, različite potrebe klijenata koji su nam se obraćali u velikoj meri su odredili kontakte koje smo u okviru ASTRA SOS telefona i direktne pomoći žrtvama ostvarili.

U cilju sprovođenja prevencije putem SOS telefona ostvaren je kontakt i saradnja sa **Ministarstvom rada, zapošljavanja i socijalne politike**. Smisao ove saradnje je da se pravovremeno izvrše provere agencija koje posreduju u zapošljavanju, a pogotovo onih koje bi klijentima trebalo da obezbede posao u inostranstvu. Obzirom da je upravo Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike nadležno za izdavanje licenci za rad pomenutim agencijama ovo se može smatrati jednim od prvih mehanizama koji u najužem smislu ima preventivno dejstvo kada govorimo o trgovini ljudima.

Jedna od permanentnih aktivnosti na ASTRA SOS telefonu je prikupljanje svih relevantnih podataka potrebnih za rad SOS linije (procedure za izradu viza, različite zakonske regulative itd.).

Pored toga, intenzivno se radi na uspostavljanju novih kontakata sa svim relevantnim institucijama kao i na održavanju postojećih u cilju pružanja direktne pomoći žrtvama.

U nekoliko slučajeva podrška i pomoć klijentkinjama/ima su pružene kroz saradnju sa **Službom za koordinaciju pomoći žrtvama trgovine ljudima**.

ASTRA je u konkretnim slučajevima kontaktirala **Republičko Ministarstvo unutrašnjih poslova, Nacionalni biro Interpola - Beograd, SECI Regional Centre for combating Trans-border Crime**, i direktno **Opštinske organe unutrašnjih poslova**.

Pored prosleđivanja slučaja relevantnim instancama, ASTRA podstiče dvosmerni protok informacija, jer klijentkinje/i žele da budu informisani nakon prijavljivanja slučaja policiji i o daljem toku njihovog rada. Dešava se da je kontakt sa policijom ostvaren preko ASTRE jedini način dostupan klijentkinji/u za praćenje eventualnog progressa u radu nadležnih institucija na konkretnom slučaju.

U više navrata kontaktiran je **Institut za sudsku medicinu i Infektivna klinika Kliničko- bolničko centra u Beogradu**.

Saradnja sa predstavnicima **Centara za socijalni rad** je od velike važnosti naročito u pružanju pomoći maloletnim licima. U kontaktu sa zaposlenima u centrima stavljen je poseban akcenat na predstavljanje programa za pružanje pomoći deci koji ASTRA realizuje u saradnji sa organizacijom **Save the Children**. Kako pomoć koju ASTRA obezbeđuje svojim klijentkinjama/a nije ograničena institucionalnim procedurama, postignuto je pravovremeno sprovođenje asistencija koje su, zbog odsustva inače čestih prolongiranja i birokratskog pristupa rešavanju slučajeva, u punoj meri bile efikasne. Zbog toga su asistencije koje je ASTRA pružila maloletnim žrtvama trgovine ljudima, od strane institucija bile ocenjene kao dobrodošle, a ASTRA je prepoznata kao relevantan partner u oblasti problema trgovine ljudima i pružanja pomoći žrtvama.

U toku 2004 - 2005. godine ASTRA je omogućila **62** pravne asistencije svojim klijentkinjama/ma. Advokati koje je ASTRA angažovala zastupali su i/ili pratili tokom sudskog postupka **31** klijentkinje/ta pred sudom. Pored suđenja u kojima je direktno učestvovala, ASTRA je pratila procese u kojima su se naši klijenti pojavljivali kao svedoci ili oštećeni. Pravni savet obezbeđen je za **9** klijentkinja/ta, s napomenom da se ovi slučajevi odnose na ostvarivanje prava naših klijentkinja/ta ali nisu u direktnoj vezi sa trgovinom ljudima. U toku 2004 - 2005. godine izvršena su **2** sudska veštačenja.

Sudski postupci, u kojima su naši klijenti/inje učestvovali kao svedoci/oštećeni, su vođeni u Beogradu, Novom Sadu, Pančevu, Bijelom Polju, Nišu i Vranju. Pored toga, jedan broj suđenja, i ako se nije odnosio direktno na naše klijentkinje/te, je praćen, jer se optužba zasnivala na **članu 111b** Trgovina ljudima **KZRS** (od 01.01.2006. godine krivično delo trgovina ljudima inkriminisana je u članu 388 Krivičnog zakonika Republike Srbije.)

U svom radu, ASTRA pruža pravnu pomoć (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima, nudeći im besplatnu uslugu pravne analize ugovora, podršku u toku krivičnog postupka, pravnu pomoć ukoliko se odluče za podnošenje tužbe za naknadu štete. U toku 2004 - 2005. godine izvršeno je **20** pravnih analiza ugovora agencija koje su nudile posao.

U toku krivičnih postupaka koji se vode protiv trgovaca ljudima, advokati ASTRE zastupaju oštećenu (termin "žrtva" ne postoji u našem zakonodavstvu) kao njeni punomoćnici tokom celog postupka. Punomoćnik može razgledati spise, prisustvovati svim radnjama u postupku, predlagati dokaze, postavljati pitanja okrivljenima, svedocima, veštacima i dr., podneti imovinskopravni zahtev i, na kraju, dati završnu reč. U slučaju odustanka državnog tužioca, može preuzeti gonjenje. Stoga je neophodno da oštećenoj u toku celog postupka vezanog za trgovinu ljudima, bude obezbeđeno zastupanje od strane stručnih, senzibilisanih advokata, spremnih da se suoče sa mizoginijom, ksenofobijom, izvesnim personalnim rizikom i različitim modalitetima opstrukcije postupka. S obzirom da oštećena, pa tako ni njen punomoćnik, nemaju svojstvo stranke, već samo učesnika u postupku, ne postoji obaveza suda da im dostavi, optužnicu, nalaze veštaka, pa čak ni presudu. Oštećena nema pravo žalbe na presudu, izuzev u delu odluke o troškovima, ili u slučaju da je državni tužilac preuzeo gonjenje od oštećene kao privatne tužilje. Stoga je uspostavljanje saradnje sa državnim tužiocem od vitalnog značaja za zaštitu personalnih prava žrtve, jer je to jedini put kojim se argumenti njenog punomoćnika mogu eventualno izneti kroz tužiočevu žalbu.

U toku krivičnog postupka, oštećena/svedokinja je često izložena velikom stresu, provokativnim pitanjima i poniženju od strane advokata odbrane. Pre, u toku i nakon suđenja žrtve su neretko izložene verbalnim, psihičkim, pa čak i fizičkim pretnjama usmerenim ka njima samima, ali i članovima njihovih porodica. Za sada postoji samo jedan primer izmeštanja žrtve/svedokinje u treću zemlju nakon svedočenja, pre svega zahvaljujući ogromnom zalaganju zamenika specijalnog tužioca koji je radio na predmetu. Zakon o zaštiti svedoka je stupio na snagu 01.01.2006. godine. Buduća praksa će pokazati da li će se i kako ovaj zakon primenjivati i na žrtve trgovine ljudima.

Praksa je da sudije u krivičnom postupku ne odlučuju o imovionsko pravnom zahtevu, te se oštećena najčešće upućuje na parnicu radi ostvarenja svog imovinsko pravnog zahteva. Dosadašnja praksa prilikom podnošenja tužbi za naknadu štete u parničnom postupku je da ovi postupci traju prilično dug vremenski period. Sudije pozivaju oštećenu (u parničnom postupku tužilju) da se pojavi na ročištu, radi davanja iskaza i veštačenja. Ovo predstavlja veliki problem, naročito kada se radi o stranim državljanima koje su repatriране u svoju matičnu zemlju, te je neophodno obezbediti njihov bezbedan dolazak, smeštaj i naravno finansijsku podršku vezanu za transport (prosečna povratna avionska karta iz Moldavije iznosi 800€) i pravnu pomoć. Ovo može biti prilično rizično, ukoliko su neki od počinioca krivičnog dela ili njihovi saradnici na slobodi. Ovi problemi ukazuju na neophodnost edukacije sudija parničara o problemu trgovine ljudima i traumi koju žrtve preživljavaju, obzirom da su ovakve edukacije u toku isključivo za tužioce i sudije krivičare.

ASTRA je omogućila svojim klijentkinjama da podnesu prve tužbe za naknadu štete, obezbeđujući im advokate i naknadu sudskih taksi. Do sada su podnete 3 i uskoro će biti podneta još jedna tužba za naknadu štete. Nije retko da žrtve odustaju od podnošenja ove tužbe, ne želeći ponovo da prolaze traumatični sudski postupak, a u želji da sve što su preživele što pre ostave za sobom.

Kontakti sa organizacijama u regionu

U cilju pružanja pomoći klijentima/tkinjama uspostavljen je kontakt i/ili saradnja sa organizacijama u regionu, i sa nekima od njih je ostvorena ne samo u slučaju jednog već većeg broja klijenata.

ASTRA je tokom 2004 - 2005. godine bila u kontaktu sa **predstavnicima Misije OEBS-a u SCG u Beogradu**. Takođe smo, radi dobijanja potrebnih informacija u konkretnim slučajevima trgovine ljudima, ostvarili komunikaciju sa **Ekspertskim centrom za borbu protiv trgovine ljudima u Holandiji (Expertisecentrum MensenHendel)** i **Odsekom za informacije (Department of Information)** na Malti.

Konzulat SCG u Trstu, Italija je kontaktiran više puta radi dobijanja informacija koje su našim klijentima bile potrebne, kao i pružanja direktne pomoći žrtvama trgovine ljudima povodom nekoliko slučajeva koje je ASTRA pratila.

Astra je tokom 2004 - 2005. godine u više navrata saradivala sa lokalnim, regionalnim i međunarodnim organizacijama uz čije su asistencije klijentkinjama/a pruženi određeni vidovi pomoći.

U tu svrhu je ostvorena saradnja sa organizacijama iz Beograda i sa teritorije Srbije: **Centar za prava deteta, Incest Trauma Centar, Autonomni Ženski Centar, Savetovalište protiv nasilja u porodici/Sklonište za žene i decu žrtve trgovine ljudima, Sklonište ATINA, Viktimološko Društvo Srbije, Romski informativni centar - Kragujevac.**

U cilju pružanja direktne pomoći ili informacija putem ASTRA SOS telefona, u nekim slučajevima su kontaktirane pojedine organizacije članice **ASTRA mreže: Esperanca - Novi Sad, Žene u akciji - Velika Plana i Odbor za ljudska prava - Vranje.**

ASTRA je sa drugim nevladinim organizacijama i državnim institucijama SCG, članica **HPVPI mreže** čija je misija usmerena ka prevenciji HIV/AIDS-a i smanjenju rizika među najugroženijim grupama, gde spadaju žrtve trgovine ljudima, kao i osobama koje žive sa HIV/AIDS-om.

U cilju pružanja pomoći klijentkinjama/tima ASTRA je bila u kontaktu sa NVO u inostranstvu: **Comitato per i Diritti Civili delle prostitute ONLUS i Stella Pollare** iz Italije, **Proyecto Esperanza** iz Španije, **La Strada Ukrajina, Animus La Strada Bugarska, Anti - Slavery International i Amnesty International** iz Londona.

U junu mesecu 2004. godine osnovana je međunarodna organizacija **ACTA - Anti-Corruption Anti-Trafficking Action**. Ovu organizaciju čini jedanaest lokalnih nevladinih organizacija iz Jugoistočne Evrope koje se bave borbom protiv trgovine ljudima i korupcije. Osim saradnje u okviru rada ACTA mreže, ASTRA je i u cilju pružanja pomoći klijentkinjama/ima saradivala sa pojedinim organizacijama iz ove grupe: **«LARA» - Bosna i Hercegovina, Partnerstvo za društveni razvoj i Ženska soba - Hrvatska, Otvorena porta La Strada - Makedonija, La Strada - Moldavija, Sigurna ženska kuća - Crna Gora, Reaching out - Rumunija, Centar " KLJUČ" - Slovenija.** Jedan od primarnih ciljeva ACTE je uspostavljanje čvrste saradnje koja će biti osnova za izgradnju mehanizama koji će omogućavati direktnu pomoć žrtvama od zemlje destinacije ka zemlji porekla i obrnuto, odnosno od potraga za žrtvama trgovine do repatrijacije i reintegracije.

Razvijanje posebnog programa direktne pomoći maloletnim žrtvama trgovine ljudima

ASTRA je u julu 2005. godine sa organizacijom **Save The Children** započela medijsku kampanju "**Spasimo decu od trgovine ljudima**". Saradnja je od oktobra meseca nastavljena u okviru programa ASTRA SOS telefon i direktna pomoć žrtvama. Dosadašnja istraživanja i analize došla su do jedinstvenog zaključka, da u Srbiji ne postoje posebni programi (bilo insitucionalni, bilo NGO) koji se odnose na pružanje pomoći i rad sa maloletnim žrtvama trgovine ljudima. Zato je i primaran cilj ovog projekta specijalizacija i jačanje kapaciteta zaposlenih u ASTRI, kao i saradnika ASTRE (razvojnih psihologa i sl.) u vezi sa identifikacijom i pružanjem pomoći maloletnim žrtvama trgovine ljudima. Pored toga, zahvaljujući ovom projektu, na raspolaganju su nam posebni fondovi za pružanje svih gore navedenih vrsta pomoći maloletnim licima.

Pilot projekat iz oblasti reintegracije

U saradnji sa ASTROM realizovan je jednogodišnji pilot projekat Trening za ekonomsko osnaživanje žena žrtava trgovine, engleske nevladine organizacije **Women - to - Work**. Trening je baziran na nastavnom planu London Business School - Summer Entrepreneurship Program, uz asistenciju organizacije IFC/SEED. Od 4 - 22. aprila 2005. godine dvanaest devojaka je pohađalo tronedeljni trening čiji je cilj bio pružanje mogućnosti zaposlenja, tj. njihovo osposobljavanje za započinjanje sopstvenog biznisa. Pored njih, trening je bio namenjen i budućim mentorima/kama, čiji je zadatak da po završenom treningu u narednih godinu dana prate devojke u njihovom "poslovnom poduhvatu" i pruže im potrebnu profesionalnu i emocionalnu podršku. Osnovni cilj ovog projekta je pravljenje prvog koraka ka reintegracija žrtava trgovine ljudima. Institucionalni mehanizam resocijalizacije ne postoji, a NVO vrlo malo imaju da ponude devojkama koje bez dugoročnog rešenja nemaju alternativu već nakon izlaska iz situacije u kojoj su eksploatisane bivaju ponovo uvučene u lanac trgovine ljudima.

Kao što je već rečeno u ovom izveštaju, resocijalizacija i reintegracija žrtava trgovine ljudima su jedna od slabijih tačaka u ukupnim aktivnostima svih aktera u borbi protiv trgovine ljudima i konkretno pomoći žrtvama u Srbiji.

Bitan momenat za delotvornost procesa resocijalizacije i reintegracije žrtava trgovine ljudima, svakako je sveobuhvatan pristup problemu i s tim u vezi saradnja između vladinih (centara za socijalni rad, policije, sudstva i instanci nadležnih za donošenje zakona) i nevladinih organizacija. Preduslov za korektnu i uspešnu saradnju je uspostavljanje procedura, jasno definisanje obaveza svake strane, transparentnost u radu.

Konsultantkinjama u ASTRI je kroz direktan kontakt sa žrtvama u velikoj meri omogućen uvid u njihove potrebe. Na taj način dolazimo do saznanja o drugim vidovima asistencija koje bi značajno poboljšale kvalitet pružene pomoći u procesu reintegracije, a u čijoj realizaciji možemo da doprinesemo. Zato će u budućem radu ASTRA posebnu pažnju obratiti na ovu fazu u radu sa žrtvama, ali i vršiti stalan pritisak na nadležne institucije da same kreiraju svoje programe u ovoj oblasti, jer se do sada zanemarivala činjenica da je dobro izvedena reintegracija ujedno i prevencija trgovine ljudima.

Trgovina ljudima je društveni problem koji svojom dinamikom prati društvene promene i ukupna dešavanja. Trgovci ljudima menjaju svoje načine delovanja i veoma lako se prilagođavaju promenama i novim okolnostima u društvu. Upravo iz tog razloga potrebno je pratiti nove trendove i razvijati adekvatne odgovore na nove oblike

trgovine ljudima sa kojima se susrećemo (npr. Internet kao način vrbovanja žrtava). ASTRA radi na razvijanju postojećih programa i kroz rezultate, koje u statističkoj formi za period 2004 - 2005. godine navodimo u ovom izveštaju, teži utvrđivanju činjenica i identifikovanju pozitivnih strana kao i nedostataka dosadašnjeg rada. Na taj način možemo da uočimo potrebu za eventualnim promenama u cilju unapređenja metodologije direktnog rada sa klijentkinjama/ima kroz uspostavljanje novih i delotvornijih načina prevencije i pružanja direktne pomoći (potencijalnim) žrtvama.